

КОНЦЕПТ РАТА ЧЕТВРТЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ –
ГЕНЕЗА, ЕЛЕМЕНТИ И ЗНАЧАЈ*

Небојша Вуковић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

У раду се описује и објашњава настанак концепта „рата четврте генерације“, његов развој и основни елементи, као и његов значај у савременој теорији о рату. Аутор се осврнуо на начин како је концепт рата четврте генерације наговестио учење о хибридном ратовању. У раду се анализирају, упоређују и критички сагледавају идеје, хипотезе и ставови о четвртој генерацији ратовања у периоду од четврт века, прецизније, од краја 1989. године (када се овај концепт први пут у виду стручног текста артикулисао у једном војном часопису) до 2015. године (када је један од његових твораца – Вилијам Линд – рекапитулирао и донекле модификовао своја становишта). Такође, аутор је посветио пажњу критикама овог концепта, кроз њихов приказ и интерпретацију.

Кључне речи: *рат, четврта генерација, оружана борба, асиметрија, политика*

Увод

У савременој српској војној мисли, све више аутора – било из области ратне вештине, било са подручја студија безбедности – усмерава своје истраживачке напоре на опис и објашњење феномена тзв. хибридних ратова. Ова синтагма осваја све већи простор и пажњу у средствима јавног информисања, на друштвеним мрежама, у публицистици и научној литератури. С обзиром да је концепт хибридних ратова мултидимензионалан, слојевит, подложен разноликим интерпретацијама, као и политизацији и манипулацији, домаћим истраживачима предстоји озбиљно интелектуално ангажовање како би се овај појам макар делимично схватио.

Да би се овај задатак испунио, неопходно је да се стручна јавност и сви заинтересовани појединци упознају са предисторијом ове синтагме, односно са барем појединим концептима који не само хронолошки, већ и садржајно претходе и нагове-

* Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима – стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, бр. 179029.

** Др Небојша Вуковић, nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

штавају учење о хибридном рату. Један од таквих концепата је настао крајем 1980-тих година у Сједињеним Државама. Реч је о концепцији рата (ратовања) четврте генерације, чији су поједини елементи већ инкорпорирани у тезе и ставове о хибридном рату. О концепту рата четврте генерације у домаћој војној или политиколошкој литератури нема много радова. На ову синтагму постоји кратак осврт од отприлике једне стране у раду „Променљивост физиономије рата“ из 2011. године.¹ Стога је, чини се, важно да се подробније осветли и предочи овај концепт како би се боље и свестраније разумело и само учење о хибридном рату.

Посебно је интригантна чињеница да од половине прошле деценије два концепта – о ратовању четврте генерације и о хибридном рату – паралелно егзистирају у академској заједници, што значи да идеја ратовања четврте генерације није ишчезла из научног и стручног дискурса, и да још има истраживача који се служе овим појмом. Ипак, ваља да се нагласи, да се идеја ратовања четврте генерације полако из године у годину потискује у други план услед фаворизовања и изузетне присутности синтагме „хибридни рат“ како у медијима, тако и у истраживачким, политичким и војним круговима. Стога, историја ова два концепта јесте истовремено и прича о томе како је један од њих (концепт хибридног рата), услед стицаја више околности, у знатној мери апсорбовао садржаје другог, истовремено померајући га поприлично на маргине интересовања стручњака, публициста и новинара. У сваком случају, концепт рата четврте генерације заслужује пажњу, не само због чињенице да представља једну од претеча концепције хибридног рата, већ и због низа интересантних, контроверзних, и за размишљање подстицајних ставова и (хипо)теза које су током скоро три деценије износили његови заговорници.

Настанак концепта

Током 1980-тих година, америчка војна мисао, која се можда понајбоље може пратити читањем часописа *Military Review*, највише се фокусира на теме које се тичу тзв. сукоба средњег и високог интензитета – рата и тоталног рата у њиховим различитим појавним облицима. Аутори из више родова и видова америчких оружаних снага, покушавали су из броја у број овог часописа, да опишу и објасне концепте попут „продубљивања бојишта“ (*Extending the Battlefield*), „ваздушно-копнене битке“ (*AirLand Battle*), или оперативне вештине у ваздушно-копненој битки (*Operational Art of the AirLand Battle*). Нешто мања пажња је посвећивана феномену тзв. сукоба ниског интензитета, иако је, како су то својевремено добро приметили генерал Доналд Морели (*Donald R. Morelli*) и мајор Мајкл Фергусон (*Michael M. Ferguson*), вероватноћа избијања конфликта таквог типа била већа него када су у питању сукоби средњег и високог интензитета, за које су се оружане снаге САД-а примарно припремале.² Усредсређеност тадашње америчке војне мисли на „велике“ конвенционалне сукобе или класичне међудржавне ратове (са или без употребе нуклеар-

¹ Милољуб Сретеновић, „Променљивост физиономије рата“, *Војно дело*, пролеће 2011, стр. 284-285.

² Donald R. Morelli, Michael M. Ferguson, „Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective“, *Military Review*, Vol. LXIV, No. 11, November 1984, p. 3.

ног наоружања), била је сасвим разумљива у контексту непрекидног и тегобног мултидимензионалног надметања са СССР-ом, чије су оружане снаге, макар у неким аспектима (пре свега, квантитативном), надмашивале ОС САД-а.

С друге стране, током претпоследње деценије прошлог века, на периферним „фронтима“ блоковског сучељавања – у Јужној Америци, Африци, Јужној и Југоисточној Азији – тињало је мноштво сукоба ниског интензитета чији су потенцијални исходи у знатној мери тангирали геостратегијске позиције и интересе обе суперсиле.

У америчкој стручној и доктринарној литератури, на сукоб ниског интензитета гледало се као на „ограничену политичко-војну борбу зарад постизања политичких, социјалних, економских или психолошких циљева“. Сукоб ниског интензитета је „често дуготрајан, и сеже од дипломатских, економских и социјално-психолошких притисака, до тероризма и побуне“. Он је обично „лимитиран на једно географско подручје, и често се одликује ограничењима у погледу оружја, тактике и нивоа насиља“. ³ У раду из 1984. године, Морели и Фергусон навели су читав низ форми вођења сукоба ниског интензитета (преко двадесет) – од политичких и економских конфликата (на пример, формирања картела и увођења економских санкција), преко националних и субнационалних конфликата (рецимо, граничних инцидената, узимања талача, убистава, тероризма и противтерористичких акција), до отвореног ограниченог сукоба (на пример, револуције, гериле, противпобуњеничких операција, спољног војног уплитања). ⁴ Као што се може приметити, када је реч о сукобу ниског интензитета, у питању је појам врло широког обима и не баш јасних граница. Његова дефиниција, као и употреба, доживели су озбиљне критике, како у самим Сједињеним Државама, тако и ван њих. ⁵

Иако са становишта логике (методологије) и војне науке споран, концепт сукоба ниског интензитета ипак је допринео да се на мноштво географски ограничених, често дуготрајних и полиморфних оружаних конфликата обрати неопходна пажња истраживача и аналитичара у областима ратне вештине и међународних односа. Како су хладноратовске напетости јењавале, тако је феномен тзв. малих ратова све више постајао интересантан истраживачким институцијама у ОС различитих земаља, као и академској заједници, пре свега у САД-у и Европи. У октобру 1989. године, када је рушењем Берлинског зида и симболички наговештен крај Хладног рата, појављује се текст петоро америчких аутора истовремено у часописима *Marine Corps Gazette* и *Military Review* о променљивој физиономији рата и тзв. четвртој генерацији ратовања. Међу овим ауторима, најзначајнији је свакако Вилијам Линд (William S. Lind), амерички конзервативни мислилац, по образовању историчар. До објављивања овог рада, Линд се већ био прочуо по књизи посвећеној маневарском ратовању – *The Maneuver Warfare Handbook* (Приручник маневарског ратовања) – која је први пут публикована 1985. године. Линд и коаутори (официри ОС САД-а),

³ Peter A. Bond, "In Search of LIC", *Military Review*, Vol. LXVI, No. 8, August 1986, p. 80.

⁴ Donald R. Morelli, Michael M. Ferguson, "Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective", op. cit., p. 5.

⁵ Код нас, интересантну семантичко-логичку анализу синтагме „сукоб ниског интензитета“, извео је Душан Вишњић, крајем 1980-тих година. Видети: Душан Вишњић, *Појам оружане борбе*, VINC, Београд, 1988, стр. 159-168. Вишњић, између осталог наводи, да интензитет може да буде само атрибут сукоба, а не и основа његове класификације (стр. 161).

еволуцију природе ратовања у модерном добу тумаче као резултат интерактивног дејства безличног технолошког напретка и тактичких (доцније и оперативних) иновација у оружаном борби.

Прва генерација рата (коју на техничком плану симболизује мускета са глатком цеви) рађа се у периоду пре појаве Наполеона, а са ратовима које је он водио достиже свој врхунац. Нагласак је стављен на масовно људство, организовано посредством тактике линије и колоне. Друга генерација ратовања своју кулминацију доживљава са Првим светском ратом. Тактика се темељи на ватри и покрету, али суштински остаје линеарна. Масовна ватрена моћ замењује масовно људство (*massed firepower replaced massed manpower*). Трећа генерација ратовања (у контурама присутна већ крајем 1918. године), долази до изражаја током Другог светског рата, највише захваљујући немачким тактичким иновацијама. Заснована на маневру, уместо на изнуривању, тактика треће генерације рата представља прву, истински нелинеарну тактику. Уместо непосредног уништавања, напад се заснива на инфилтрацији и заобилажењу, док се одбрана поставља по дубини.⁶

С обзиром да се одређене тактичке и оперативне замисли увек преносе са генерација на генерацију ратовања, према мишљењу америчких аутора, овај принцип сукцесије важи и када је у питању четврта генерација рата. Четири централне идеје које се преносе у најновију генерацију ратовања односе се на задатке мисије (*mission orders*), опадајућу зависност од централизоване логистике (*decreasing dependence on the centralized logistic*), већи нагласак на маневру (*more emphasis on maneuver*) и обарање непријатеља изнутра (*goal of collapsing the enemy internally*). У погледу прве идеје, ради се о томе, да ће се будуће бојиште вероватно проширити на целокупно непријатељево друштво, па ће дисперзија снага на бојишту захтевати крајњу флексибилност и најнижих нивоа (састава) приликом дејствовања на бази намера команданта. Када је реч о логистици, амерички аутори закључују, да ће споменута дисперзија захтевати способност да се преживи на рачун терена и непријатеља. Већи нагласак на маневру подразумева да масовност, било људства или ватрене моћи, више неће бити пресудан фактор. Мале, врло покретне и агилне трупе, тежиће да доминирају. Коначно, уместо физичког уништења непријатеља, циљ ће бити његово обарање изнутра, а мете дејствовања постаће и такве појаве, попут народне подршке рату или непријатељево културе.⁷

Према Линду и коауторима, у будућности, разлика између мира и рата могла би да буде замагљена до тачке ишчезавања (*will be blurred to the vanishing point*). Такође, то подразумева немогућност прецизног дефинисања бојишта, односно фронта, као и нестајање разлике између цивила и војника.⁸ Иначе, сматрају они, све наведене карактеристике већ су у одређеној мери биле присутне у трећој генерацији ратовања, док су у четвртој оне само још наглашеније. Ипак, у односу на тзв. трећу генерацију ратовања, постоје одређени нови чиниоци чије деловање омогућава препознавање и четврте генерације ратовања. Реч је, пре свега, о појави нових

⁶ William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson, "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October 1989, p. 23

⁷ Ibid., p. 23.

⁸ Ibid., p. 23.

технологија чија примена у борбеним дејствима може да радикално измени тактику и уопште начин вођења рата. У средишту представе о четвртој генерацији ратовања стоје бројчано малени, веома мобилни састави, опремљени најсавременијим прибором (средства везе и осматрања), који по целој дубини војишта (позадина практично више не постоји!) трагају за метама, како војним тако и цивилним, детектују их, и понекад их сами и уништавају.

Нарочито место у овом типу ратовања имају психолошке операције, које „могу да постану доминантно оперативно и стратегијско оружје у форми медијске/информативне интервенције“.⁹ У тексту се антиципира широка употреба компјутерских вируса, манипулисање средствима информисања с циљем мењања јавног мњења, док се за телевизијске вести тврди, да оне могу да се претворе у „моћније оперативно оружје од оклопних дивизија“.¹⁰ Ратови и оружани сукоби на простору некадашње СФРЈ од 1991. до 2001. године, сведоче да су војно слабије снаге (сецесионистичке оружане формације Словеније, Хрватске и БиХ, као и албанске групаације на КиМ-у и у Македонији) често на медијском пољу (сервирањем једностраних информација, фингирањем хуманитарних катастрофа и изазивањем подршке у западноевропским земљама и у САД-у) надомештале инфериорност са бојишта.

Коначно, Линд и коаутори сматрају, да познавање појединих феномена, попут тероризма, такође може да у знатној мери олакша разумевање концепта рата четврте генерације. Сам тероризам, према њиховом мишљењу, не представља ратовање четврте генерације, али поједини његови елементи свакако могу да буду компоненте овог новог типа рата. Пошто, како они сматрају, глобални Запад више не доминира светом, нити дефинише моделе ратовања, рат четврте генерације може да настане у оквиру незападних традиција – исламске или азијске – које могу да њему прибегну и због технолошког заостајања које их онемогућује да равноправно воде конвенционалне ратове са западним силама. Пошто би у рату четврте генерације, целокупно друштво постало војиште, пошто би се замаглила граница између фронта и позадине, а борбени састави, у логистичком погледу, опстајали на рачун терена или плена, очигледно је да су у појединим аспектима, тероризам и овај нови тип рата врло сродни феномени. Терористи такође делују у друштву као целини, такође живе на рачун тог друштва, и, што је врло важно, покушавају да поразе непријатеља изнутра, да заобиђу његову војну силу, и да директно ударе на цивилне мете.¹¹

На крају текста, Линд и коаутори кажу, да његова сврха није у давању одговора, већ пре, у постављању питања, па стога није необично што је изостала дефиниција рата четврте генерације, иако је њихов рад пионирског карактера. Уместо дефиниције, понуђени су дескрипција феномена и његова генеза. Опис својстава појаве и њеног настанка, могу да представљају добар темељ за формулисање једне, по својој суштини, аналитичко-генетичке дефиниције рата четврте генерације. Ипак, до данас, такве дефиниције још увек нема, мада постоје ваљани епистемолошки предуслови да се она уобличи. Такође је јасно, већ на први поглед, да концепт рата

⁹ Ibid., p. 24.

¹⁰ Ibid., p. 24.

¹¹ Ibid., p. 25.

четврте генерације дели више заједничких карактеристика са идејом сукоба ниског интензитета (неконвенционална употреба људства и материјално-техничких средстава у борбеним дејствима, прибегавање економским, психолошким и пропагандним акцијама, присутна асиметричност између супротстављених страна). Имајући у виду ову чињеницу, може се констатовати, да су концепти сукоба ниског интензитета и рата четврте генерације, по садржају сродни појмови.

У периоду када је публикован овај рад, познати израелски војни теоретичар Мартин ван Кревелд (Martin van Creveld), писао је студију посвећену трансформацији рата. Како сâм каже у предговору српског издања, текст књиге је уобличаван у периоду 1989-1990. године, што значи да је Кревелд имао прилику да се упозна са радом Линда и коаутора, с обзиром да је, највероватније, имао приступ америчкој војној периодици. Ипак, Кревелд не наводи овај текст у списку литературе, мада износи неколико ставова који су по свом садржају врло блиски тезама Линда и коаутора. Према Кревелду, од краја Другог светског рата, у свету су се најчешће одвијали тзв. мали ратови или како он каже, сукоби ниског интензитета, који су можда били „доминантан инструмент за проузроковање политичке промене“.¹² Битне одлике ових сукоба (многобројни револуционарни и грађански ратови, вишегодишње терористичке кампање) јесу следеће – одвијају се у мање развијеним деловима света (постоји таква тежња); ретко укључују регуларне војске на обе стране; већина сукоба ниског интензитета не ослања се примарно на високу технологију.¹³ Такође је веома значајно, и тај став Кревелд истиче (и поткрепљује) на више места у његовој књизи, да у сукобима ниског интензитета савремени системи наоружања, и уопште модерне армије, постају највећим делом ирелевантни.

Када је реч о трендовима у наредним деценијама, Кревелд је предвиђао, да „рат у будућности неће водити војске него групе које данас називамо терористи, герила, бандити и пљачкаши (они ће несумњиво користити изборљивија имена да опишу себе). Њихове организације вероватно ће пре почивати на харизматској него на институционалној основи и биће мање мотивисане „професионализмом“ него фанатичком, идеолошки заснованом оданошћу“.¹⁴ Полазећи од претпоставке да сукоб ниског интензитета представља „талас будућности“, Кревелд наговештава неколико крупних промена у ратоводству. Према његовом схватању, нестаће стратегија у класичном смислу; базе ће бити замењене скровиштима и склоништима; борбе ће уступити место чаркањима, препуцавањима, бомбардовањима и покољима; док ће оружане снаге да промене облик, смање величину и одумру.¹⁵

¹² Martin van Creveld, *Transformacija rata*, JP Službeni glasnik i Fakultet za bezbednost, Beograd, 2010, str. 31.

¹³ Ibid., str. 30.

¹⁴ Ibid., str. 183-184.

¹⁵ Ibid., str. 192. Не постоје назнаке да ће се у скоријем времену обистинити Кревелдово предвиђање у погледу одумирања „класично организованих“ армија какве данас познајемо. Ратови у Сирији и Ираку рецимо, обелоданили су значајне организационе, логистичке и тактичко-оперативне слабости оружаних снага тих држава, али оне, и поред свих „несналажења“ у ратним околностима нису одумрле, већ су своје задатке поделиле са другим „савезничким“ (пара)војним формацијама. ОС Руске Федерације током операција у Сирији, такође су део терета при извођењу борбених дејстава пренеле на саставе које чине најамници из приватних војних компанија. Ипак, та чињеница никако не наговештава остварење Кревелдове (хипо)тезе.

Очигледно је да постоје одређене сличности између Кревелдових ставова и теза које су формулисали Линд и колеге. У оба схватања наглашава се мењајућа природа ратовања, замагљивање границе између постојећих „стабилних“ категорија ратне вештине (фронт/позадина, борац/цивил), као и географски оквир појаве (сукоба ниског интензитета или рата четврте генерације) – земље Трећег света. С друге стране, присутне су и одређене разлике – Линд и коаутори већи акценат стављају на значај психолошких (медијских) операција и употребу појединих (ултра)модерних технологија. Интересантно је такође, да ни Кревелд не пружа властиту дефиницију сукоба ниског интензитета, већ употребљава ту синтагму прилично слободно без претходног појмовног одређења.

Разрада концепта

Ставови које су изнели Линд и коаутори нису изазвали приметнију реакцију до 1994. године, када амерички, тада потпуковник Томас Хемс (Thomas X. Hammes) публикује рад у *Marine Corps Gazette*, такође посвећен четвртој генерацији рата. За Хемса, текст из 1989. године, послужио је као солидна полазна основа да понуди властито виђење новог типа рата. По његовом мишљењу, рат четврте генерације формира се заједно са политичким, социјалним и економским променама које преобликују наш свет, и није до краја развијен инструмент већ наставља да се развија, док његова тактика представља мешавину тактика ранијих нараштаја.¹⁶

Према Хемсу, истински покретачи генерацијске промене су политички, економски и социјални фактори – од огромног умножавања субјеката међународних односа (држава, међународних организација, НВО-а, транснационалних актера), преко светске економске интеграције, до организације света кроз серију узајамно повезаних мрежа. Треба да се нагласи, да се око питања узрока појављивања нових генерација ратовања, Линдова и Хемсова концепција можда онајвише размимоилазе. Док су Линд и коаутори стављали нагласак на технолошко-тактички моменат, Хемс је узроке промене природе рата видео у ширем политичко-економском и социјалном контексту.

Развој четврте генерације рата, Хемс приказује кроз примере кинеског и вијетнамског герилског покрета (још увек са јаким примесима рата треће генерације), сандинистичке револуције у Никарагви и прве палестинске интифаде. Родно место новог типа рата јесу свакако пракса и мисао кинеског вође и државника Мао Цедунга који је схватио примат политичких аспеката борбе у односу на чисто војне. У Хемсовој интерпретацији кинеског искуства грађанског и ослободилачког рата, политичка моћ је кључни елемент у конфликту, док се конвенционални рат води тек у завршној фази сукоба, када је непријатељ већ психолошки и морално поткопан. Другим речима, Мао је развио стратегију у којој се материјално-технички, организациони и стручни дефицити надокнађују супериорном политичком вољом, идеологијом и ефикасном пропагандом, уз уобичајено прибегавање свим принципима герил-

¹⁶ Thomas X. Hammes, "The Evolution of War: The Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, September 1994, <http://www.freerepublic.com/focus/news/811212/posts>, приступљено: 27/12/2017

ског ратовања. Вођа вијетнамске револуције Хо Ши Мин, у Хемсовој перцепцији, додатно је усавршио теорију и праксу Мао Цедунга. У односу на „учитеља“, Хо Ши Мин је током америчког ангажовања у Вијетнаму проширио радијус дејства, подупирући у самим Сједињеним Државама мировне покрете, добротворне установе и чак појединце, и користећи њихову помоћ како би утицао на америчко друштво да измени свој поглед на рат.¹⁷ Хемс запажа, коментаришући стратегију Хо Ши Мина, да је он померио нагласак са пораза војних снага непријатеља на пораз његове политичке воље. То је учињено уз асистенцију, између осталих, и америчких медија и њиховог начина презентације догађаја са вијетнамског ратишта. Тако је Хо, закључује Хемс, употребљавајући инструменте из тактике четврте генерације ратовања, поразио много моћније Сједињене Државе које никада нису схватиле какву су врсту рата водиле.

Борба у Никарагви за свргавање диктатора Сомозе, коју је водио Сандинистички национално-ослободилачки фронт, уместо на војну победу, била је усмерена на унутрашњи и спољашњи политички притисак на омрзнути режим. Сомозина влада је нападана по читавом спектру политичких, економских и социјалних питања, док је герилска кампања одржавана на ниском нивоу.¹⁸ Овде се може приметити, да је удео војних операција у рату четврте генерације у Никарагви далеко мањи него што је то био случај у Вијетнаму, док су политичке, дипломатске и информативне акције доминирале и биле пресудне за крајњи успех револуционара. Случај прве палестинске интифаде, која је започета крајем 1987. године, још је карактеристичнији из угла концепта рата четврте генерације. Оружане борбе уопште није било, док су други (невојни) аспекти супротстављања Израелу дошли до изражаја. Како примећује Хемс, одбацујући употребу ватреног оружја и експлозива, Палестинци су пројектовали интифаду као „борбу тинејџера наоружаних камењем и моткама против најбоље наоружане, опремљене и обучене војне силе на Блиском истоку“.¹⁹ Уместо војне, трагали су за политичком победом. Посебну одлику палестинског „устанка“ представљала је употреба међународних, израелских и арапских медија, преко којих се изменила слика о Израелу – од опкољене нације у репресивног окупатора. Услед одсуства оружане борбе на окупираним територијама (а без ње нема рата!) може да се проблематизује Хемсова теза да је палестинска интифада један пример ратовања четврте генерације. Сврставањем случаја палестинског „устанка“ у обим овог појма, Хемс га је, чини се, само беспотребно проширио на уштрб његове јасноће.

Хемс закључује, да ће у будућности, рат четврте генерације: а) бити вођен у комплексној арени сукоба ниског интензитета; б) укључивати тактике/технике ранијих нараштаја; в) бити вођен по целом спектру политичких, друштвених, економских, и војних мрежа; г) бити вођен широм света кроз ове мреже; д) укључивати мешавину националних, интернационалних, трансационалних и субнационалних актера.²⁰

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

На Хемсов текст реаговао је пар месеци касније Вилијам Линд са још двојцом коаутора, у истом часопису, тврдећи како је пет година након објављивања првог рада о рату четврте генерације, у питању први озбиљнији коментар на тезе које су изнете 1989. године.²¹ Линд и колеге, позивајући се управо на овде цитирану књигу Мартина Ван Кревелда, наводе, како државе губе монопол на употребу силе, док се као примарни такмаци појављују различите културе (цивилизације). Уз ослонац на тезу о субкубу цивилизација, Линд и коаутори виде ислам и друге велике незападне цивилизације као главне изазиваче доминацији западне или јудео-хришћанске културе (цивилизације). Када је реч о карактеру тадашњих ратова, они износе провокативну тезу, да Први заливски рат из 1991. године, којег, како кажу, „многи људи виде као прототип новог типа ратовања“, јесте у ствари „анахронизам, враћање на Други светски рат у Европи, са побољшаним наоружањем“.²² Ипак, таква перцепција, по њиховом мишљењу, није нелогична, јер како тврде, много тога од претходне генерације ратовања још дуго живи након што је њена војна корисност умањена или нестала. У сваком случају, након 1994. године, Вилијам Линд и Томас Хемс се дефинитивно афирмишу као два најозбиљнија заговорника концепта рата четврте генерације.

Након затишја које је трајало отприлике једну деценију, пажњу стручне јавности на концепт рата четврте генерације поново је скренуо Томас Хемс књигом *The Sling and The Stone: On War in 21st Century* (Праћка и камен: о рату у 21. веку). Хемс се у својој књизи придржавао класификације ратова коју су извели Линд и коаутори, детаљно је описао генезу новог типа рата и навео је још неколико новијих примера његовог вођења. Према Хемсовом мишљењу, у првој и другој генерацији ратовања, фокус борбених дејстава био је усмерен на уништавање непријатељске борбене силе. Како се друштво развијало, и како је постало способно да пројектује своју моћ на све већу удаљеност, у трећој генерацији рата, фокус је померен на уништење функције командовања и контроле (C² – command and control) и логистике непријатеља.²³ Рат четврте генерације, у Хемсовој перцепцији, логички је наставак претходне генерације (која је своју зрелост досегла са немачким муњевитим ратом), уз придодат императив да се још дубље продре у непријатељску територију (позадину) зарад постизања победе. С друге стране, физичка деструкција као циљ борбе замењена је разарањем политичке воље непријатеља да се даље бори.

Већ на почетку књиге, Хемс наводи неколико суштинских карактеристика рата четврте генерације, од којих су неке већ споменуте, односно наговештене десет година раније. Кључну новину у односу на рад из 1994. године, представља Хемсов став, да су доносиоци одлука на непријатељској страни главна мета новог типа рата. Како наводи, ратовање четврте генерације употребљава све доступне мреже – политичке, економске, социјалне и војне – да убеди политичке доносиоце одлука код непријатеља, да су њихови стратегијски циљеви или недостижни или сувише скупи за опажени бенфит.²⁴ Осим тога, Хемс наводи, да је овај тип рата развијени

²¹ William S. Lind, John F. Schmitt, Gary I. Wilson, "Fourth Generation Warfare: Another Look", *Marine Corps Gazette*, December 1994, http://www.dnipogo.org/fcs/4GW_another_look.htm Приступљено: 28/12/2017

²² Ibid.

²³ Thomas X. Hammes, *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004, p. 31.

²⁴ Ibid., p. 2.

облик побуњеништва (evolved form of insurgency). За разлику од претходних генерација, у овом типу рата нема покушаја да се досегне победа кроз пораз непријатељских оружаних снага. Уместо тога, посредством мрежа, директно се нападају умови доносилаца одлука код непријатеља, како би се растројила његова политичка воља. Коначно, Хемс каже, да ратови четврте генерације трају врло дуго – мере се деценијама, пре него месецима или годинама.²⁵

У прилог тези о дуготрајности ратова четврте генерације, Хемс у свом раду из 2005. године, наводи, како су се кинески комунисти борили 28 година, а њихови вијетнамски истомишљеници 30 година. Сандинисти су водили борбу 18 година, Палестинци се одупиру израелској окупацији 37 година, а Чечени преко једне деценије.²⁶ Стране које примењују тактику четврте генерације ратовања нису оптерећене императивом брзог окончања конфликта. Иницијатори овог типа ратовања не теже поразу снага непријатеља, већ поткопавању његове политичке воље. Они се фокусирају на добијање ратова, а не битака.²⁷

Поред детаљне елаборације теорије и праксе герилског ратовања Мао Цедунга, као и стратегије Хо Ши Мина, те случајева сандинистичке борбе у Никарагви и палестинске интифаде, Хемс је обрасцима рата четврте генерације придодao и неколико сукоба из скорије прошлости, од којих неки још увек трају.²⁸ У питању су палестинско-израелски окршаји с почетка 2000-тих година, деловање Ал Каиде против САД-а, рат у Авганистану, као и америчко ангажовање против ирачких побуњеника. Посебну анализу завређују ратови у Авганистану и Ираку, који су се показали као изузетно скупи, захтевни и тегобни противпобуњенички подухвати за ОС САД-а. Када је реч о војно-политичкој ситуацији у Авганистану, Хемс примећује, да су побуњеници, организовани најчешће по клановско-племенском критеријуму, умрежена и флексибилна сила, која избегава контакт, изузев под властитим условима.²⁹ Специфичност Авганистана да никада у његовој историји није постојала јака централна власт са снажним институцијама, само доприноси стварању „хаотичног пејзажа“ у којем рат четврте генерације изузетно добро успева. Када је реч о Ираку, Хемс долази до сличних закључака. Побуњеничке групације које Хемс назива антикоалиционе снаге (anti-coalition forces), по његовом мишљењу, показују све одлике организације четврте генерације. Оне траже победу кроз исцрпљивање политичке воље коалиције. Како запажа, оне морају да убеду чланове коалиције да потенцијални добици нису вредни трошкова, и зарад тога спомињу америчку аверзију спрам губитака, као што то доказују Вијетнам, Либан и Сомалија. Такође верују, да ће се САД повући када довољан број врећа са телима америчких војника буде враћен кући.³⁰ У организационом смислу, антикоалиционе снаге представљају типич-

²⁵ Ibid., p. 2.

²⁶ Thomas X. Hammes, "Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation", *Strategic Forum*, No. 214, January 2005, p. 6.

²⁷ Ibid., p. 7.

²⁸ Кинески грађански и ослободилачки рат, као и рат у Вијетнаму (у нешто мањој мери), представљају у Хемсовој концепцији не сасвим чисте облике или примере рата четврте генерације, већ мешовите форме са значајним примесима рата треће генерације.

²⁹ X. Hammes, *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, op. cit., p. 167.

³⁰ Ibid., p. 177.

ног непријатеља четврте генерације – лабаво повезану мрежу удружену у привремен савез (loosely affiliated network joined in a temporary alliance).³¹ У тој мрежи, различите групације често имају противречне вредности и крајње циљеве, али то их не спречава да сарађују када се треба борити против САД-а, америчких савезника или ирачких безбедносних структура.

Хемсов допринос теоријској артикулацији концепта рата четврте генерације је несумњив. Истицањем свести непријатеља (доносилаца одлука) као кључне мете дејствовања, изнуривања као практично јединог оперативно-тактичког приступа ратовању, дуготрајности као битне темпоралне димензије новог типа ратовања, те употребе медија (пропаганде) као врло значајне компоненте свеукупне стратегије, Хемс је у знатној мери помогао да се учење о рату четврте генерације колико-толико садржајно и формално уобличи. Ипак, с друге стране, он није формулисао адекватну и целовиту дефиницију рата четврте генерације, док поједина његова запажања о одликама тог рата не представљају никакав сазнајни новитет.

На пример, употреба свих доступних мрежа – политичке, економске, социјалне, као и војне – зарад достизања циља рата, није само битна одлика ратовања четврте генерације. Рецимо, у делима домаћих војних писаца, одавно се спомиње употреба неоружаних инструмената у рату.³² Такође, врло је проблематично сврставање прве палестинске интифаде (у мањој мери, збивања у Никарагви) у рат четврте генерације, с обзиром да је насиље са палестинске стране било изразито лимитирано (употреба каменица, палица, Молотовљевих коктела), а и ОС Израела такође нису спроводиле класичне замашне војне операције. Уколико би се и палестински „устанак“ прихватио као пример рата четврте генерације, онда би постало скоро немогуће дефинисати ову синтагму. Такође, евентуална целовита дефиниција рата четврте генерације, морала би да садржи још два суштинска момента. Први је тај да овај тип ратовања иницира и спроводи увек она зарађена страна која је у погледу одређених фактора оружане борбе – људства и материјално-техничких средстава – инфериорна наспрам супарника. Ирачке побуњеничке групе, авганистански Талибани, ал Каида, Палестинци, сандинисти, као и Вијетконг, а највећим делом своје епопеје и кинески комунисти, суочавали су се (неке од побројаних групâ суо-

³¹ Ibid., p. 179.

³² У једном раду од пре двадесетак година, генерал Слободан Микић ослањао се на дефиницију рата у којој се каже, да је „рат сложена друштвена појава, која представља сукоб држава или различитих друштвених снага или група једне државе (племена, нација, класа, верских и других интересних заједница и група), који се реализује *пропагандном, политичком, економском и оружаном борбом* (курзив Н.В.) ради остваривања међусобно супротстављених политичких, економских и војних циљева“. Микић наглашава, да се рат, поред других садржаја, метода и средстава, остварује и оружаном борбом. Видети: Слободан Микић, „Класификација ратова“, *Савремени проблеми ратне вештине*, 38-39, 1997, стр. 8. Пуковник Душан Вишњић истиче, да рата нема без оружане борбе, али „то не значи да се рат своди на оружану борбу“. Видети: Душан Вишњић, *Појам оружане борбе*, op. cit., str. 17. У југословенској литератури, више деценија је фигурирао појам „специјалног рата“ који је дефинисан као „скуп организованих и координираних политичких, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, често и војних акција, мера и поступака (курзив, Н.В.), које једна или више држава предузимају против друге земље (групе држава), национално-ослободилачког или револуционарног покрета, ради наметања хегемоније, мешања у постојеће политичке, економске и друштвене односе, остваривања одређених циљева и интереса, и друго“. Видети: *Vojna enciklopedija*, II izdanje, tom IX, Beograd, 1975, цитирано према: Petar Knežević, *Specijalni rat u Indokini*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978, str. 37.

чавају се и даље) са нумерички (у људству и техници) супериорним противником. Други моменат тиче се природе (суштинских својстава) те зарађене стране која увек иницира и спроводи рат четврте генерације – у питању су увек недржавни актери – герилски (политички) покрети, верске екстремистичке групе, терористи или коалиције групâ различитог порекла, оријентације и војне снаге. Државе никада не иницирају рат четврте генерације јер за то не постоје основне претпоставке (прикривеност руководства и борбених састава, еластична структура, ничим ограничена мобилност трупа у простору, занемаривање закона и прописа ратовања), а и сама природа таквог рата није спојива са државом као његовим иницијатором.

Неке од набројаних чињеница, приликом анализе новог типа рата, узели су у обзир Вилијам Линд и потпуковник Грегори Тил (Gregory A. Thiele) у књизи – *4th Generation Warfare Handbook* (Приручник за ратовање четврте генерације) – која је публикована 2015. године. У уводу њихове невелике књиге, Линд и Тил наглашавају, да се рат мења брже него икад у последњих 350 година – не мења се само начин вођења рата, већ се мењају и учесници рата, као и циљеви због којих се рат води.³³ У савременом добу, нису само државе учесници у конфликту, већ како они наводе, и кланови, племена, етничке групе, културе, религије, као и криминалне банде. У ствари, према њиховом мишљењу, у погледу разноврсности актера рата, свет се вратио у политичке околности пре склапања Вестфалског мира из 1648. године. Бојећи се, ови ентитети прибегавају „многим различитим средствима, а не само конвенционалним бојевима и биткама“.³⁴

У суштини феномена рата четврте генерације, наводе они, не лежи војна еволуција већ политичка, друштвена и морална револуција – криза легитимитета државе. Широм света, грађани различитих земаља преносе своју лојалност са државе на друге ентитете – племена, етничке групе, религије, криминалне групе и идеологије.³⁵ Водећи рачуна о политичкој, друштвеној и моралној страни овог феномена, Линд и Тил наглашавају, да „не постоји чисто војно решење за претње четврте генерације“.³⁶ У том смислу, трагајући за адекватним одговором на такав тип претњи, двојица америчких аутора, уместо класичне поделе рата на тактички, оперативни и стратегијски ниво (која задржава свој значај у ратовима четврте генерације), истичу у прави план појмовну деобу америчког пуковника Џона Бојда (John Boyd), према којој рат има физички, ментални и морални ниво. Према Бојдовом мишљењу, физички ниво (убијање људи и уништавање ствари) је најмање моћан, морални ниво је најснажнији, док је ментални ниво негде у средини између ова два.³⁷ Имајући у виду неуспешно америчко ангажовање у Ираку и Авганистану, Линд и Тил проблематизују приступ ОС САД-а који је заснован на супериорној ватреној моћи и огромном капацитету за уништавање људи и материјалних добара у поређењу са побуњеничким формацијама домородачког становништва. Они примећују, да оно што

³³ William S. Lind, Gregory A. Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*, Castalia House, Kouvola, 2015, p. 3.

³⁴ Ibid., p. 5.

³⁵ Ibid., p. 5.

³⁶ Ibid., p. 6.

³⁷ Треба свакако нагласити, да иако се ова Бојдова градација, како је интерпретирају Линд и Тил, д-обро уклапа у њихову замисао рата четврте генерације, она никако не може да важи универзално, за све епохе и све услове.

функционише на физичком (и понекад на менталном нивоу), често чини штету на моралном нивоу. Другим речима, у конфликтима четврте генерације, иако се лако добијају сви тактички бојеви (tactical engagements), још увек се може изгубити рат.³⁸ Суштински, целокупан садржај књиге Линда и Тила, фокусиран је на осмишљавање ефикасније оперативно-тактичке употребе америчких оружаних снага у сукобима који имају одлике рата четврте генерације, попут вишегодишњег ангажовања војске САД-а у Ираку након 2003. године.

У том погледу, издваја се неколико кључних препорука Линда и Тила. С обзиром да је амерички главни опонент у оваквим сукобима нерегуларна лака пешадија (irregular light infantry), коју је тешко детектовати и гађати (посебно артиљеријом и авијацијом) јер се служи прикривањем и дисперзијом снага унутар цивилне популације, из које црпи потпору, приступ ОС САД-а, по њиховом мишљењу, морао би се саобразити непријатељу. Другим речима, основну противпобуњеничку снагу требало би да чини, такође, лака пешадија која: а) може да порази било коју противничку формацију, а да избегне имиџ Голијата међу локалним становништвом; б) може боље него други састави да избегне колатералне жртве јер се не ослања на масовну ватрену моћ; в) може том истом локалном становништву да покаже своје људско лице (заштити га од освете побуњеника, учествује у јавним пројектима, обучава месне снаге самоодбране).³⁹

Линд и Тил такође препоручују што мање видљиво присуство окупационих трупа на терену, очување противничке државе (њеног апарата), и што је најинтригантније – спремност за веће властите губитке у поређењу са противничким. Како кажу, у већини ситуација четврте генерације, „важније је да се не убију погрешни људи него да се убију наоружани непријатељи“.⁴⁰ Када се америчке трупе налазе у ситуацији у којој није сасвим јасно да ли су нападачи на њих измешани са цивилним становништвом, Линд и Тил сматрају, да је најбоље решење њихово повлачење из борбе. Кроз целокупну студију ових аутора провлачи се сугестија да употреба ватрене моћи јединица ОС САД-а, мора да буде крајње селективна, лимитирана, и да осим у оружној борби, противник четврте генерације мора бити надвладан и на моралном, односно психолошко-пропагандном подручју. Другачије речено, уместо пуке физичке ликвидације или онеспособљавања непријатеља, Линд и Тил наглашавају на његово ментално/морално савлађивање/потчињавање.

Критика концепта и методолошке недоумице

Најоштрију и најобухватнију критику концепта ратовања четврте генерације, изнео је пре више од једне деценије Антулио Ечеварија (Antulio J. Echevarria, II), амерички официр и историчар. У резимеу, на почетку своје малене студије, он пише да теорија рата четврте генерације има „неколико фундаменталних недостатака, које треба изложити, пре него што могу да нашkode америчком оперативном и страте-

³⁸ William S. Lind, Gregory A. Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*, op. cit., p. 11.

³⁹ Ibid., p. 46-47.

⁴⁰ Ibid., p. 52.

гијском размишљању“.⁴¹ Конкретно, замерке Ечеварије тичу се наводно погрешних интерпретација и нетачних предвиђања Линда и коаутора, као и Хемса. Ечеварија наводи, да неке терористичке групе, попут Хамаса или Хезболаха, насупрот предвиђањима заговорника тезе о рату четврте генерације, не теже да подрију друштва у оквиру којих делују, већ управо супротно – интегришу се у њихово ткиво преко различитих организација и установа које покушавају да реше свакодневне проблеме обичних житеља.⁴² Он такође критикује антиципацију Линда и коаутора, да ће се терористи и различите друге оружане формације служити високом технологијом у ратовима четврте генерације, превиђајући многобројне ратове који су се одликовали употребом „старомодног оружја“ (old-fashioned weapons), као што су сукоби у Руанди или Судану. Како каже Ечеварија, чак и „у такозваном информатичком добу, употреба бруталне силе остаје ефикасна тактика у многим деловима света“.⁴³ Њему се такође чини погрешном поставка о томе да су терористичке групе самодовољне организације које самостално дејствују мимо држава. Напротив, по Ечеварији, државе остају кључни актери на обе стране у рату против тероризма – било као помагачи терористичких група (пружајући финансијску и материјалну подршку, и уточиште), било као њихови противници (прогањајући истакнуте терористичке лидере, откривајући њихова скровишта, ометајући финансијске трансакције).⁴⁴ Овом ставу Ечеварије, заиста се нема шта ни додати, ни одузети – у потпуности је исправан. Као војном историчару и теоретичару, Ечеварији исто тако смета класификација ратова по генерацијском критеријуму, јер такво схватање подразумева да један нараштај ратовања директно проистиче из другог (смењује га), што је по њему погрешно, јер рецимо побуњеништво (insurgency) датира још из античког доба, дакле претходи тзв. другој и трећој генерацији ратовања. По Ечеварији, ватрена моћ је била исто толико значајна као и маневар, а можда и више од њега, како у Другом светском рату, тако и у Корејском, односно Вијетнамском рату.⁴⁵ Коначно, Ечеварија релативизује, пре свега Хемсову тезу о промени свести противника као главном циљу у рату новог типа, тврдећи да је тешко наћи конвенционални конфликт у историји у којем један од главних циљева није било мењање, ако не и комплетно подривање политичке воље непријатеља.⁴⁶

Поједине замерке Антулија Ечеварије свакако завређују пажњу јер имају основа, попут оне која се тиче и даље важне улоге државе у ратовима и сукобима на светској сцени, без обзира на повећање значаја недржавних актера. Такође је оправдана критика Линдовог нагласка на употреби супермодерних технологија од стране терориста и других недржавних формација у ратовима који ће доминирати у будућности.

С друге стране, неки од приговора нису сасвим утемељени. На пример, у завршним годинама Другог светског рата (од 1943. године) савезници, а посебно СССР,

⁴¹ Antulio J. Echevarria II, *Fourth-Generation War and other Myths*, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, 2005, p. v. <https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/download.cfm?q=632>, приступљено: 04/01/2018

⁴² Ibid., p. 3.

⁴³ Ibid., p. 4.

⁴⁴ Ibid., pp. 5-6.

⁴⁵ Ibid., p. 10.

⁴⁶ Ibid., p. 11.

тежили су не мењању свести унутар нацистичке врхушке, већ потпуном онеспособљавању немачке ратне машинерије (исто важи и за Хитлеров поход на Исток – циљ није био Стаљиново „преумљење“, већ потпуно покораване Совјетског Савеза). Дакле, лако се могу пронаћи примери конвенционалног рата у којем мењање (подривање) политичке воље непријатеља није представљало примаран циљ. Класификација ратова по генерацијском критеријуму није Линдов и Хемсов изум, већ је присутна и у другим теоријско-доктринарним традицијама, попут руске, и представља један од уобичајених начина појмовног разврставања ратова. Генерације ратова нису строго разграничене категорије, чак и када су у питању схватања Линда или Хемса. Поред тога, поставља се питање, да ли се побуњеништво, рецимо од пре два миленијума, може у потпуности поистоветити са данашњим герилским покретима и њиховом праксом, имајући у виду све друштвене и технолошке промене (рецимо, медијски и психолошки одјек њихових дејстава)? Чини се, да је Ечеварија у његовој студији, више отворио нових питања, него што је дао дефинитивних одговора.⁴⁷

Који се недостаци, из угла методологије, могу препознати у концепту рата четврте генерације? Пре свега, треба да се нагласи, да *не постоји јединствен концепт (joш мање теорија)* рата (ратовања) четврте генерације. Иако у много чему подударне, идеје Вилијама Линда и Томаса Хемса – двојице најзначајнијих заговорника овог концепта – никада нису „фузионисане“ у јединствено и кохерентно схватање. Поред тога, пажљивији читалац овог рада могао је да примети, да се његов аутор определио да пише о *рату* четврте генерације, иако Линд и Хемс, чешће употребљавају синтагму – *Fourth Generation Warfare* (ратовање четврте генерације). Рат и ратовање (вођење рата) свакако нису синоними, међутим, с обзиром да термин „ратовање“ није озваничен у домаћем војном вокабулару, и пошто и сами Линд и Хемс често у насловима или поднасловима њихових радова или књига користе реч „рат“, дошло се до опредељења да се у наслов рада ипак стави термин рат, као и да се од његовог почетка до краја, пише о рату четврте генерације. Чини се, да највећи логичко-методолошки недостатак у вези појма – рат четврте генерације – лежи у његовој недовољној јасности. Обим једног појма или термина представља скуп објеката на који се тај термин може применити.⁴⁸ Када није извесно да ли обим одређеног појма обухвата неку појаву или не, онда тај појам није довољно јасан. Хемсово опредељење да палестинску интифаду (суштински, невој-

⁴⁷ Поред Ечеварије, концепт рата четврте генерације критиковало је још неколико писаца из области војне теорије и историје. На жалост, аутору овог рада није била доступна књига – Terry Terriff, Aaron Karp and Regina Karp (eds.), *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating fourth-generation warfare*, Routledge Press, New York, 2007 – у којој је изнето доста критичких опаски на рачун схватања Линда и Хемса. Ипак, Френк Хофман у својој студији о хибридном рату, дао је кратак преглед суштине тих примедби из наведене књиге. Према Рону Торнтону (Ron Thornton), „формулација концепта (рата четврте генерације, прим. Н.В.) ризикује да искључи огроман корпус вредног сазнања“, док Ави Кобер (Avi Kober) тај концепт види као „некохерентан и еклектичан“. По мишљењу Мајка Еванса (Mike Evans), „уместо посебних историјских генерација и појаве нечег сасвим новог, треба нам строга евалуација очигледног спајања постојећих форми конфликта“. Видети: Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007. p. 19.

http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf, приступљено: 05/01/2018

⁴⁸ Moris Koen, Ernest Neigel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, str. 58.

ни сукоб) уврсти у обрасце ратовања четврте генерације, знатно је проширило обим овог појма, скоро до његовог потпуног расплињавања. Његове доцније опсервације, попут оне, да је ратовање четврте генерације пре политичка, него војна борба⁴⁹, или опаска Линда и Тила, да је у „ситуацијама четврте генерације, политика продужетак рата“,⁵⁰ само уносе још више неспоразума у концепцију овог новог типа рата, и не помажу њеном конституисању у валидну научну теорију.

Треба свакако имати на уму, да концепт којем је посвећен овај рад, егзистира упоредо са још неколико сличних појмова, попут „асиметричног рата“, или „хибридног рата“, и да је 1989. године, када је први пут употребљен, још увек у ОС САД-а била на снази доктрина сукоба ниског интензитета – синтагма за коју је у првом делу текста показано да је по садржају сродна појму рата четврте генерације. Када се погледају неке од основних одлика асиметричног борбеног дејствовања, попут употребљавања цивила или оружја против којих средства заштите нису увек прилагођена (оружје за масовно уништавање), коришћења метода које негирају конвенционалан начин ратовања (герила, тероризам), и неуобичајених локација сукобљавања (јавна места)⁵¹, може да се закључи, да су асиметрични ратови и конфликти, суштински, у великој мери идентични са ратовима четврте генерације. Није неосновано рећи, да постоји читаво „сазвежђе“ појмова и концепата који се тичу неконвенционалних или „малих“ ратова и сукоба, који се услед недовољне логичке и методолошке разраде, по садржају и обиму узајамно преклапају, стварајући тако појмовно-терминолошку конфузију. С обзиром да су све ове концепте или схватања развијали углавном активни или пензионисани амерички официри без потребних методолошких знања или цивилна лица такође лишена образовања из логике и методологије науке, често зарад искључиво прагматичних потреба (побољшања теорије и праксе у ОС САД), онда овакав резултат не треба да изненађује.

Оваквом исходу у знатној мери доприноси и чињеница да у систему војних наука не постоје до краја изграђене парадигме у значењу које је пре више од пола века дефинисао Томас Кун (Thomas S. Kuhn). Према његовом схватању, парадигме су „универзално прихваћена научна достигнућа која некој заједници практичара за одређено време пружају модел-проблеме и решења“.⁵² Међутим, када, како каже Кун, „професија не може више да избегне неправилности које подривају постојећу традицију научне праксе – тада почињу необична истраживања која професију воде у најмању руку новом скупу принципа, новој основи за упражњавање науке“.⁵³ У глобалној академској заједници (у којој доминирају англоамерички истраживачи, пореклом често из војног окружења), која проучава рат у ширем смислу, последњих деценија, углавном су се смењивале „полупарадигме“ о тзв. малим ратовима, без њиховог потпуног логичког, методолошког и садржајног конституисања. Дакле, истраживачи „малих ратова“ нису се сучавали са неподношљивим неправилностима, ка-

⁴⁹ Thomas X. Hammes, „Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation“, op. cit., p. 1.

⁵⁰ William S. Lind, Gregory A. Thiele, *4th Generation Warfare Handbook*, op. cit., p. 53.

⁵¹ Бартелими Курмон, Дарко Рибникар, *Асиметрични ратови: Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*, НИЦ „Војска“, Београд, 2003, стр. 20.

⁵² Tomas Kun, *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974, str. 35.

⁵³ Ibid., str. 45.

ко је то Кун описао, већ се једна „полупарадигма“ напуштала чим би се „открио“ неки нов „атрактиван“ термин-концепт који се често односио на приближно исти скуп појава као и његов „претходник“. С друге стране, критичари „новитета“ најчешће нису теоријски и методолошки продубљивали постојеће појмове и концепте, задовољавајући се инвективама на рачун „иноватора“ у областима ратне вештине и студија безбедности. Фокусираност на решавање појединих уских практичних проблема који су релевантни за безбедносне структуре САД-а и њихових савезника, на стицање препознатљивости у научној и широј јавности, као и на присутност у медијима, такође је делимично одговорна за овакву ситуацију.

Закључак

Иако изузетно критичан према схватањима Линда, Хемса и других аутора, Антулио Ечеварија њихове тезе о рату (ратовању) четврте генерације назива теоријом, што се не може прихватити као валидна квалификација, уколико се под теоријом подразумева „систем више појмова и теорема о одређеној врсти предмета или појава“.⁵⁴ Још мање би њихове тезе могле да представљају научно учење, ако се заузме став, да њега чини „више развијених научних теорија о јединственом предмету или јединственој предметној области“.⁵⁵ Можда би се схватања заговорника концепта рата четврте генерације могла најприкладније дефинисати као научно објашњење у конституисању – као појмовно-законско сазнање које још није у потпуности довршено. Кључни садржај научног објашњења чине сазнања веза, узрока и функција, што је у одређеној мери свакако присутно у радовима Линда, Хемса и осталих аутора. Њихови ставови, ако се у свом збиру прихвате као научно објашњење, могли би се препознати као мотивационо (каузално) објашњење.⁵⁶ Према сазнајној вредности, њихово објашњење би спадало у ред могуће истинитих. У средишту тог објашњења стоји став о генерацијској смени начина вођења рата, и настанку и постојању четврте генерације рата са својим специфичним одликама. Аутор овог рада претпоставља, да заговорници овог концепта тај став посматрају и третирају као својеврстан научни закон. Уколико би се прихватио као такав, онда би он спадао у функционално-генетичку врсту закона, или још прецизније, у законе усмерености процеса или у законе тенденције промене или смера развоја.⁵⁷ Све наведене опаске у погледу могућег научног статуса концепта рата четврте генерације треба свакако узети са дозом уздржаности, јер су и Линд и Хемс, суштински, истраживачи које више покрећу прагматични мотиви

⁵⁴ Bogdan Šešić, *Opšta metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1974, str. 298.

⁵⁵ Ibid., str. 299.

⁵⁶ Према Шешифу, код каузалних објашњења, предмет је узрочна веза између појава, процеса или догађаја. С друге стране, код мотивационих објашњења, понашање и делатност појединог човека, као и групе људи, па и целог једног друштва, објашњава се на основу осећања, потреба, жеља и циљева као мотива одређених активности. Видети: Bogdan Šešić, *Opšta metodologija*, str. 304.

⁵⁷ Ibid., str. 293. Треба нагласити, да је Томас Хемс већ предочио да постоји и „пета генерација рат(овања). Видети: Thomas X. Hammes, “Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges”, *Military Review*, May-June 2007. pp. 14-23.

(решавање одређених оперативно-тактичких, па и стратегијских проблема ОС САД-а) а мање пука научничка знатижеља, чије би задовољење водило ка стварању једне довршене научне теорије.

Ипак, без обзира што постоје одређени предуслови да се схватања о четвртој генерацији ратовања, уобличи у целовито научно објашњење, врло је вероватно да ће ова, још увек не до краја теоријски изграђена и методолошки утемељена концепција остати на маргинама војне мисли услед постојања од средине прве деценије овог века, знатно „популарније“ у научној литератури, политичком дискурсу и медијима, синтагме „хибридни рат“. Реч је о појму који је и по обиму и по садржају врло сродан концепту рата четврте генерације, а према признању Френка Хофмана, једног од најважнијих промотера тезе о хибридизацији ратовања, из овог концепта, у схватање о хибридном рату уметнуте су идеје о „замагљеној природи конфликта“ и о „губитку државног монопола на употребу силе“.⁵⁸ Када се пажљивије прочита Хофманова констатација, да „хибридни рат могу да воде државе или политичке групе, и да обухвата различите начине ратовања, укључујући конвенционалне капацитете, нерегуларне тактике и формације, терористичке акте, укључујући неселективно насиље и принуду, и криминални метеж“,⁵⁹ могу да се у њој јасно примете примесе из концепта о четвртој генерацији ратовања. Стога се са сигурношћу може рећи, да су тезе о рату (ратовању) четврте генерације својим садржајем и инвентивним тумачењем природе рата знатно допринеле уобличавању схватања о хибридном рату. Линдова или Хемсова размишљања о мењајућој природи рата постала су путоказ како Хофману, тако и другим истраживачима у погледу концептуализације новог (хибридног) типа претњи, тактика и приступа ратовању.

Иако ће се највероватније, схватање о четвртој генерацији ратовања потпуно потиснути у други план када је реч о истраживањима и вокабулару војних наука и студија безбедности, поједине идеје Вилијама Линда или Томаса Хемса, свакако ће наставити да егзистирају било кроз даљи развој концепције хибридног рата, било преко појаве неког новог концепта који би се тицао тзв. малих или нетрадиционалних ратова и конфликата. Није искључено ни то да ће двојица наведених аутора наставити да теоријски и методолошки дограђују властити концепт, с циљем његовог даљег промовисања.⁶⁰ Међутим, остаје питање, није ли одвећ касно да и тако побољшан концепт, доспе у фокус интересовања академске и шире јавности.

⁵⁸ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, op. cit., p. 30.

⁵⁹ Ibid., p. 58.

⁶⁰ Пре две године, тачније 16. и 17. маја 2016. године, у Уједињеним Арапским Емиратима, у организацији Центра за стратегијске студије и истраживање Емирата (Emirates Center for Strategic Studies and Research), одржана је међународна научна конференција о четвртој генерацији ратовања, у којој је партиципирао и Томас Хемс са запаженим излагањем. Учесници конференције са Блиског истока, говорили су о концепту рата четврте генерације понајвише у контексту региона из којег долазе са свим његовим (гео)политичким и стратегијским специфичностима. Њима је идеја овог новог типа рата (ратовања) очигледно добро дошла како би дефинисали претње и изазове са којима се блискоисточни регион суочава, и детаљно размотрили тактике и технике којима се различите војно-политичке формације четврте генерације служе зарад остваривања властитих циљева. Дакле, као што се може видети, интерес академске заједнице у појединим деловима света за концепт рата четврте генерације није сасвим спласнуо.

Литература

- [1] Bond Peter A., "In Search of LIC", *Military Review*, Vol. LXVI, No. 8, August 1986.
- [2] Višnjić Dušan, *Pojam oružane borbe*, VINC, Beograd, 1988.
- [3] Echevarria Antulio J. II, Fourth-Generation War and other Myths, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, 2005, <https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/download.cfm?q=632>
- [4] Knežević Petar, *Specijalni rat u Indokini*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978.
- [5] Koen Moris, Nejgel Ernest, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
- [6] Kreveld van Martin, *Transformacija rata*, JP Službeni glasnik i Fakultet za bezbednost, Beograd, 2010.
- [7] Kun Tomas, *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.
- [8] Курмон Бартелеми, Рибникар Дарко, *Асиметрични ратови: Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*, НИЦ „Војска“, Београд, 2003.
- [9] Lind William S., Nightengale Keith, Schmitt John F., Sutton Joseph W., Wilson Gary I., "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October 1989.
- [10] Lind William S., Schmitt John F., Wilson Gary I., "Fourth Generation Warfare: Another Look", *Marine Corps Gazette*, December 1994, http://www.dnipogo.org/fcs/4GW_another_look.htm
- [11] Lind William S., Thiele Gregory A., *4th Generation Warfare Handbook*, Castalia House, Kouvola, 2015.
- [12] Микић Слободан, „Класификација ратова“, *Савремени проблеми ратне вештине*, 38-39, 1997.
- [13] Morelli Donald R., Ferguson Michael M., "Low-Intensity Conflict: An Operational Perspective", *Military Review*, Vol. LXIV, No. 11, November 1984.
- [14] Hammes Thomas X., "The Evolution of War: The Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, September 1994, <http://www.freerepublic.com/focus/news/811212/posts>
- [15] Hammes Thomas X., *The Sling and The Stone: On War in 21st Century*, Zenith Press, St. Paul, MN, 2004.
- [16] Hammes Thomas X., "Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation", *Strategic Forum*, No. 214, January 2005.
- [17] Hammes Thomas X., "Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges", *Military Review*, May-June 2007.
- [18] Hoffman Frank G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007.
http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- [19] Сретеновић Милољуб, „Променљивост физиономије рата“, *Војно дело*, пролеће 2011.
- [20] Šešić Bogdan, *Opšta metodologija*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.